

Zbigniew Marek

O rozwój duchowości małego dziecka
: recenzja książki: Lidia Marszałek,
"Duchowość dziecka. Znaczenie –
perspektywy - konteksty w
pedagogice przedszkolnej",
Warszawa 2013

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 4,
139-141

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Zbigniew Marek SJ
Akademia Ignatianum

O rozwój duchowości małego dziecka

Recenzja książki:
Lidia Marszałek,
„Duchowość dziecka.
Znaczenie – perspektywy - konteksty
w pedagogice przedszkolnej”,
Warszawa 2013.

Publikacja jest rozprawą habilitacyjną. Jej autorka bada i opisuje rozwój oraz możliwości wspierania w toku procesów edukacji przedszkolnej duchowości dziecka. Praca składa się z czterech rozdziałów, w których kolejno Autorka omawia: Perspektywy współczesnej duchowości, Różnorodność i komplementarność duchowości dziecka, Stymulowanie duchowej aktywności dziecka – pedagogiczne egzemplifikacje, Konteksty edukacji przedszkolnej w odkrywaniu duchowości dziecka.

Walorem rozprawy jest najpierw to, że w logicznym układzie kolejno objaśniane jest pojęcie „duchowości”, jego różnorodne i komplementarne występowanie. Następnie omówione zostają możliwości stymulowania duchową aktywnością dziecka oraz sposoby wspierania jego rozwoju. W tym przypadku sukces edukacyjny autorka pracy upatruje w uznaniu przez środowisko dziecka za podmiot działający. Widzi w nim osobę, która nawiązuje kontakt ze swoim otoczeniem, która posiada własne przeżycia, poglądy, uczucia i wrażenia. Uważa, że z tej perspektywy postrzegania dziecka łatwiej dostrzec integralność organizmu i środowiska życia, jego doświadczeń i przeżyć, refleksji i działań, fantazji i uczuć myśli i wrażeń. Twierdzi też, że współcześnie stosowane w pedagogice przedszkolnej pojęcie „integralności rozwoju nie koresponduje” w pełni z hu-

manistycznymi założeniami edukacji. Jej zdaniem, „osoba funkcjonuje nie tylko w sferach biologiczno-psychiczno-społecznych, ale też posiada swój niepowtarzalny, właściwy każdemu człowiekowi wymiar duchowy”.

Objasniając pojęcie „duchowość”, Autorka pracy wykazuje, że nie można go łączyć jedynie z religią. Według niej, „oryginalnym rysem współczesnej duchowości jest pewien rodzaj integracji – na drodze duchowej – człowieka z jego wymiarem historycznym i społecznym”. Z tych powodów postuluje wyróżnianie w strukturach duchowości trzech wymiarów: kontekstu ludzkiego świata, w którym wyraża się duchowość człowieka; osobę, która żyje duchowością oraz Kościół, który stanowi specyficzne środowisko rozwoju duchowości (s. 52). Według jej ocen, takie rozumienie duchowości, którą wprowadzamy do pedagogiki przedszkolnej, jest pomijane przy konstruowaniu teorii i praktycznych działań edukacyjnych. Nie znaczy to jednak, że nie występuje on w wielu zakresach pedagogicznego oddziaływania środowisk przedszkolnych, choć w sposób niezamierzony (s. 11-12). Przyczyn tego stanu doszukuje się w łączeniu duchowości tylko z naukami filozoficzno-teologicznymi, a także w małym zainteresowaniu tą problematyką w badaniach i publikacjach naukowych.

Świadomość istniejących niedoborów wiedzy o duchowym rozwoju dziecka pomogła autorce sformułować problem badawczy, który wyraziła w pytaniu: „W jaki sposób w życiu i działaniu dziecka w wieku przedszkolnym ujawnia się duchowy wymiar jego istnienia?”. Poszukując poprawnej odpowiedzi na tak sformułowane pytanie zwraca najpierw uwagę na posiadaną przez dziecko zdolność wykonywania czynności o charakterze transgresyjnym. Tłumaczy, że czynności takie służą samorozwojowi i samorealizacji dziecka w otaczającym je świecie. Wyjaśnia, że o ile działania nazywane adaptacyjnymi wyrażają podejmowane czynności w kategoriach „muszę” i służą zazwyczaj zaspokojeniu podstawowych potrzeb: fizycznych, psychicznych i społecznych, jak również likwidowaniu występujących deficytów i przywracaniu stanu homeostazy, czy też zapobieganiu występowaniu przewidywanych deficytów, to działania transgresyjne opierają się na kategorii „mogę” lub „poza”. W tym przypadku osoba wykracza poza granice tego, co posiada. Dzięki swoim czynom staje się tym, czym może być, a czym jeszcze nie jest (s. 258). Autorka rozprawy wykazuje też, że dziecko jest w stanie dokonywać czynności transgresyjnych, które pozwalają mu przekraczać granice naturalnych możliwości. Dlatego, jej zdaniem, zdolność ta w sposób istotny sprzyja rozwojowi duchowemu.

Kreśląc konteksty edukacji przedszkolnej w odkrywaniu duchowości dziecka, L. Marszałek pisze o znaczeniu doświadczeń edukacyjnych dla rozwoju jego duchowości. Zgadzając się z tokiem rozumowania, w któ-

rym podkreśliła, że doświadczenia, w tym doświadczenia religijne, są podstawą rozwoju duchowego, w rozprawie brakuje szerszego objaśnienia samych pojęć: „doświadczenie” i „doświadczenie religijne”. Potrzeba takiego dopowiedzenia wynika z ich wieloznaczności, podobnie jak to jest przy objaśnianiu pojęcia „duchowość”. Natomiast przy objaśnianiu pojęcia „duchowość” w znaczeniu religijnym nie wskazuje na czynniki i warunki, które umożliwiają poprawne rozwijanie relacji z Bogiem. Być może ważne byłoby na tym miejscu wskazanie, że pośród nich szczególnie znaczenia nabiera kształtowany w dziecku obraz Boga. W tej znakomitej skądinąd rozprawie habilitacyjnej bardzo skromnie potraktowana została także kwestia czynników natury religijnej (wychowania do udziału liturgii oraz wychowania do modlitwy, wychowania moralnego oraz motywacji religijnych), które przyczyniają się do rozwijania relacji człowieka z Bogiem. W tym przypadku mogą jedynie założyć i przyjąć, że Habilitantka nie czuła się kompetentna do objaśniania tych ważnych, ale też trudnych kwestii.

Na tym miejscu można wyrazić nadzieję, że publikacja będzie początkiem dyskusji nad znaczeniem troski o duchowość nie tylko pedagogów przedszkolnych, ale także środowisk edukacyjnych pracujących z dziećmi i młodzieżą w szkole. Zgadza się z twierdzeniami autorki o ważności działań na rzecz rozwijania duchowości dziecka w wieku przedszkolnym, należy też pamiętać o konieczności wspierania tego wszystkiego, co w tej dziedzinie dało dziecku przedszkole, na kolejnych etapach edukacji.

Adres do korespondencji:
Zbigniew Marek SJ
ul. Zaskale 1
30-250 Kraków
zmarek@ignatianum.edu.pl
zmarek@jezuici.pl